

Irena Pereszczako

"Blaski i cienie sztokholmskich laurów. Wokół literackich Nagród Nobla 1901-2000", Tadeusz Oracki, Gdańsk 2003 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 582-583

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tadeusz Oracki, *Blaski i cienie sztokholmskich laurów. Wokół literackich Nagród Nobla 1901—2000*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2003, ss. 196, il.

Już podtytuł książki Tadeusza Orackiego — *Wokół literackich Nagród Nobla 1901—2000* — wzbudza zainteresowanie i chęć zapoznania się z treścią. Celem książki, na którą złożyły się publikowane i niepublikowane artykuły, polemiki i studia pisane przez autora przez wiele lat (od 1955 do 2002), jest przybliżenie i objaśnienie niektórych zagadnień związanych z tym znanym i gorąco w świecie dyskutowanym szwedzkim wyróżnieniem pisarza i jego twórczości. Dodatkową wartością jest refleksja na temat pozycji pisarza noblisty w literaturze światowej i narodowej. Autor, wskazując na polemiczny charakter swoich wypowiedzi, zwraca uwagę na złożoność procedury i kryteria aktu nadania nagrody, na tematy, które podejmują *post factum* dziennikarze, historycy i krytycy literatury.

W części I znajdują się objaśnienia ogólne na temat idei powstania nagrody, rozważania dotyczące jej politycznego aspektu, obliczenia statystyczne, kryterium geograficzne, wykaz laureatów, informacje o skutkach literackich i społecznych nagrody. Autor — jak wynika to z przytaczanych materiałów źródłowych — doskonale zorientowany w literaturze przedmiotu przywołuje teksty, w których dostrzega przekłamania, pomyłki faktograficzne, błędy i mylące hipotezy; w naukowym dyskursie prostuje nieporozumienia i fałszywe interpretacje oraz nieudokumentowane legendy, które okazały się bardziej żywotne niż fakty. Przykładem może być powtarzany w literaturze mylny sąd, że Sienkiewicz otrzymał Nagrodę Nobla za *Quo vadis*, a faktycznie został nagrodzony za wkład do epiki historycznej, głównie za Trylogię i *Krzyżaków*. W części II znajdują się szkice dotyczące wybranych pisarzy literatur obcych (G. Hauptmann, W. B. Yeats, T. Mann, E. Hemingway, S. Quasimodo). W części III rozpatrywana jest twórczość dwóch noblistów polskich, a mianowicie H. Sienkiewicza i W. S. Reymonta.

Lektura tych opracowań pozwala na przegląd aspektów, przyjrzenie się wielości i złożoności tematów, które stanowią przedmiot zainteresowań i rozważań badaczy. Są to np. kwestie poglądów politycznych laureata (artykuł *Sprawa Hauptmanna*) czy języka wygłoszonego przemówienia (H. Sienkiewicz), tłumacza (*Władysław Tatarkiewicz — zapomniany tłumacz „Czarodziejskiej góry”*), recepcji narodowej i międzynarodowej zarówno twórczości, jak i adaptacji filmowych dzieł noblistów. Także wpływ nagrody na świadomość narodową, czytelnictwo, ruch wydawniczy, krytykę literacką i perspektywy rozwojowe literatury światowej.

T. Oracki zwraca uwagę, że do kwestii często ostatnio dyskutowanych w Akademii należy polityczny aspekt nagrody literackiej oraz to, czy powinny być brane pod uwagę polityczne poglądy kandydata. A przytoczone twierdzenie znanego pisarza i członka Akademii Szwedzkiej Artura Lundkvista, że „wszystkie nagrody są polityczne, jeśli nie w swych intencjach to na pewno w skutkach” — znajduje dość często pokrycie w rzeczywistości.

Niemal wszystkie skutki nagrody literackiej, a szczególnie aspekt polityczny, dostrzec można w artykule *Echa Sienkiewiczowskie na Warmii i Mazurach*, w którym autor przypomina, że Henryk Sienkiewicz należał do tych pisarzy polskich, którzy czynnie uczestniczyli w życiu społecznym i narodowym. Był też inicjatorem wielu akcji patriotycznych, członkiem różnych organizacji i stowarzyszeń, których celem była walka o utrzymanie świadomości narodowej. Autor Trylogii interesował się losem ludności polskiej w zaborze pruskim i dał temu wyraz w kilku opowiadaniach, licznych wystąpieniach

publicystycznych, a przede wszystkim w *Krzyżakach*. Dlatego był zaciekle zwalczany przez władze pruskie i organizacje hakatystyczne. Wyrazy sympatii dla Polaków z Pomorza, Śląska, Warmii i Mazur znaleźć można w listach prywatnych, jak i w wystąpieniach publicznych pisarza już w latach osiemdziesiątych XIX w. Brał udział w pracach Macierzy Szkolnej, należał do Centralnego Komitetu dla Śląska, Kaszub i Mazur. Już jako laureat Nagrody Nobla publikował artykuły — w prasie polskiej i obcej — piętnujące politykę Bismarcka i jego kontynuatorów oraz bezwzględne metody stosowane przez nich wobec ludności polskiej. W odpowiedzi na ustawę rządu pruskiego z 1908 r. o wywłaszczeniu Polaków, zorganizował międzynarodową ankietę, której wyniki były zdumiewające. Odpowiedzieli na nią wybitni intelektualiści i pisarze, do których się zwrócił — prawie wszyscy jednogłośnie potępiili politykę Prus wobec Polaków.

O popularności dzieł Sienkiewicza na Warmii i Mazurach świadczy fakt, że ludność polska czytała je chętnie i traktowała jak podręczniki historii Polski. Szczególną rolę odegrała powieść *Krzyżacy*, która była rozpowszechniana jako skrót (wyd. z lat 1924 i 1925) w nakładzie 3 tys. egzemplarzy, później zaś w 1930 r. wydana została w całości w nakładzie 8 tys. egz. Zezwolenie na to wydanie otrzymała redakcja szczecińskiego „Mazura” od ówczesnego Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie. Powieść drukowana szwabachą, do której to czcionki Mazurzy byli przyzwyczajeni od XVI w., miała przypominać chwałę i świetność polskiej historii oraz być pokrzepieniem dla mieszkańców Prus Wschodnich. Chociaż powieść była kolportowana po wsiach mazurskich bezpłatnie, trudno było rozprowadzić cały nakład. Zorganizowana bowiem przez nacjonalistów niemieckich nagonka na kolporterów, atmosfera szykan i prześladowań ze strony władz niemieckich zrobiła swoje. Większość nakładu została skonfiskowana i zniszczona. Tylko około tysiąca egzemplarzy znalazło się w obiegu na terenie Mazur, kilkadziesiąt dostało się na Warmię, a niewielka część dotarła na Śląsk, do polskiej ludności ewangelickiej. W 1937 r. władze niemieckie wydały oficjalny zakaz rozpowszechniania *Krzyżaków* w Prusach Wschodnich. Książkę wycofano z bibliotek, powszechne były rewizje w domach, szkołach i siedzibach polskich organizacji. Taka polityka sprzyjała powstaniu kultu Sienkiewicza. Dzieło było znane, byli nawet tacy czytelnicy, którzy całe fragmenty powieści znali na pamięć i opowiadali je sąsiadom. Oddziaływanie patriotyczne dzieł Sienkiewicza na Warmii i Mazurach pokazuje, że pisarz zasłużył na laury noblisty, stworzył bowiem dzieła wyróżniające się w kategoriach duchowych. A ich rozpowszechnianie pobudzało czytelnictwo, ruch wydawniczy, krytykę i badaczy literatury.

Zamieszczone w omawianej książce artykuły dają pełny obraz zagadnień wynikających z faktu przyznania literackiej Nagrody Nobla, chociaż autor skupił się na sylwetkach zaledwie ośmiu laureatów. Ze względu jednak na rzetelną interpretację faktograficzną, bogactwo informacji i komentarze, książka z pewnością godna jest polecenia.

Irena Pereszczako

Halina Donimirska-Szyrmerowa, *Był taki świat... Mój wiek XX*, wyd. Cykady, Warszawa 2003, ss. 456.

Wspomnienia Haliny z Donimirskich Szyrmerowej przywołują zdarzenia ważne i decydujące dla historii XX w., szczególnie dla ziemi malborskiej, czyli późniejszego Powiśla, o których jednak powoli dzisiaj się zapomina. Autorka włożyła niemały trud